

В. Винниченко

За яку Україну

Париж

1934

В. ВИНИЧЕНКО

ЗА ЯКУ УКРАЇНУ?

Париж. 1934.

Наприкінці минулого року до мене звернулася редакція газети одної з так званих "правих" політичних українських течій у Галичині з пропозицією висловити свою думку на сторінках її газети з приводу внутрішнього і міжнароднього становища України. Я згодився, але попередив, що буду говорити не тільки як українець, але і як революційний, послідовний соціяліст (комуніст). Редакція на це відповіла відмовою друкувати мою думку.

Після того до мене звернулася редакція газети так званої "лівої" течії з цією самою пропозицією. Я так са-згодився. Але коли редакція побачила, що я висловлюю свою думку не тільки як революційний, послідовний со-ціяліст (комуніст), але і як українець, то вона, так са-мо відмовилася друкувати мою статтю.

Не зважаючи на це, я все ж таки вважаю за свій обов'язок і комуніста і українця висловити перед українсь-ким загалом оту свою думку, якої так злякалися редак-ції цих газет.

Але перше ніж забрати слово по суті питання, я му-шу зробити невелику передмову. Вона, сподіваюсь, не бу-

де зайвою, бо вона не чужа цій самій суті питання. Вона матиме на меті на живому прикладі показати, до якої міри загострена соціальна і національна боротьба на всьому світі, а зокрема на Україні, які часом жорстокі, часом смішні, часом огидні форми набирає ця боротьба і як, видко, важко людям у цій обстановці пристрастів боротьби бути елементарно об'єктивними та справедливими.

Приклад цей є зо мною. Як відомо, я в українському визвольному русі, як соціальному, так і національному, беру участь не рік, не два, а четвертий десяток років, і беру я цю участь усікими способами, в усіх формах. Одже, здавалось би, що вся моя попередня діяльність, повинна б була бути вже зовсім ясною для кожного українця з кожного політичного табору і служити хоч маленькою запорукою розуміння теперешніх позицій моїх. Але ж ні: ті українці, що ставляться вороже до моїх **соціальних** позицій, через оцю саму ворожість навмисне перекручують мої національні позиції, виставляючи мене як ренегата, як зрадника національного відродження, як гарячого прихильника єдиної неделімої Росії й таке інше. А з другого боку ті не-українці (та й деякі українці), що ставляться вороже до моїх **національних** позицій, через цю ворожість навмисне перекручуть мої **соціальні** позиції виставляючи мене як ренегата соціалізму, як зрадника революції, як гарячого прихильника капіталістичного ладу і реставрації його в СРСР.

При цьому можна зауважити таку цікаву рису.

Коли мої соціальні чи національні противники змагаються зо мною, то вони майже разураз висувають етичні вимоги. Вони сувро вимагають, щоб мое приватне й моральне життя відповідало моїм політичним поглядам та висловлюванням.

Я вважаю, що мої противники мають цілковиту рацію, а надто при двох умовах: 1) коли ці вимоги прикладають не тільки до своїх противників, але й до самих се-

бе та своїх союзників та взагалі до всякого громадсько-го й політичного діяча, і 2) коли факти з приватного, морального і політичного життя, які зрівнюються між собою, є дійсні факти, перевірені, не перекручені й не вигадані.

На жаль, мої противники цих двох умов не дуже дотримуються. Щодо себе та своїх однодумців, то вони не дуже суворі з морального погляду. А що до фактів із мо-го життя, які вони наводять, то тут панує така "твор-чість", що з неї можна булоб тільки весело посміятися, колиб вона зачіпала тільки мене самого. Але річ у тому, що мої противники "творять" ці факти для того, щоб ними підірвати довірря не тільки до моєї особи, але головне до того світогляду та тих позицій, що я їх заступаю. Наводячи такі факти, вони ще й кажуть: бачите, який Винниченко нечесний, неширий, продажній, себелюбний, зрадливий, безхарактерний, розпутний, непослідовний, одно слово неморальний і по-ганий, — одже вірити тому, що він каже, ніяк не треба.

Через це, (як це мені ні нудно), я мушу сказати де-кільки слів про ті факти з моого особистого життя, які особливо служать моїм противникам для підривання довірря до моїх соціальних та національних позицій і взагалі до всеї моєї філософії життя. (Між іншим один із моїх буржуазних противників через щось бере в лапки слово філософія, — "філософія" пана Винниченка". Очевидячки через свою малоосвіченість він гадає, що філо-софія може бути тільки в професорів філософії і не знає того, що кожна людина, чи то професор, чи хлібороб, капіталіст чи пролетар, усякий має свою і клясову, і на-віть індивідуальну філософію життя).

Найбільше поширеніший такий факт: Винниченко, мовляв, називає себе комуністом, а сам живе як стопроцен-товий буржуй. А називає він себе так і інших кличе до співробітництва з комуністичною владою тільки через те, що радянська влада платить йому за це величезні гроші, на які він і провадить життя в розпусті та взагалі в сто-процентовій буржуазності. А наївні нещасні люди вірять

йому, їдуть на Україну співробітничати з владою, попадають їй у лабети і гинуть по тюрмах та каторгах. Сам же Винниченко на Україну й не гадає їхати, любенько сидить собі за кордоном і роскошує. Одже: чого ж варти всі його слова, позиції, заклики, вся його підла, продажня, підступна "філософія"?

Дійсно, я теж скажу, що треба з великим застереженням ставитись до слів і закликів тих політичних і громадських діячів, у яких їхнє приватне життя не відповідає їхнім політичним позиціям, які самі не виконують того, що проповідують.

Але що то є буржуазне життя? Які є сутні, характерні ознаки його і чи, дійсно, я на всі сто процентів проваджу таке життя і мені ніяк через це не треба вірити ні в чому?

Найголовніша, найхарактерніша ознака кожного буржуа, як відомо всім, є здобування засобів свого власного існування експлуатацією праці інших людей всякими, (так званими капіталістичними) способами (фабрики, майстерні, крамниці, бюра і т. і.) або ж обороною та захистом капіталістичного ладу (церква, суд, політика та журналістика буржуазна і т. і.).

Як усе мое життя я здобував, так і тепер здобуваю свої засоби існування своєю власною працею (літературною). Як усе своє життя, так і тепер я не захищаю й не обороняю здобування засобів життя експлуатацією чужої праці. Навпаки, як раніше, так і тепер я скрізь, де є можливо в моїх обставинах, проваджу боротьбу з такими засобами й з усім капіталістичним ладом, що породжує їх.

Одже в цій основній рисі буржуазного життя мої противники "помилились" щодо мене на всі сто процентрів.

Далі друга характерна риса буржуазності: надмірність, неприродність в усіх процесах і виявах життя, (надто в їжі, питві, развагах). Не маючи інших засобів почувати світ і знаходити в ньому радість, буржуа любить нашпиговувати свої нерви різними наркотиками, п'янинами.

ти себе, дурманити і таким чином “убивати час”, цього найбільшого ворога порожніх людей. (На жаль, ця риса помічається не тільки в буржуа, все сучасне життя заражене мораллю і способами життя панівних кляс). І що більше буржуа (фабрикант, дідич, купець, банкар), чи захистник капіталістичного ладу (піп, суддя, буржуазний журналіст, адвокат і т. і.) мають грошей від експлуатації праці, то кращі, дужчі, гостріші, дорожчі наркотики вохи можуть дозволяти собі. (Старі вина, шампані, коньяки, сигари, гашиш, кокаїн). Так само, що більше робочої сили в формі грошей захоплює буржуа чи його захистник, то “краще” він годується: вишукане м'ясо, найпікантніші підлеви, найрідша дичина, найніжніша риба, омари, трюфлі, кав'яри; і все гостре, наркотичне, підстібуюче нерви та перетомлений шлунок; і, розуміється, все в такій надмірній кількості, що після іжи треба геть ростібатися. А коли буржуа (чи його захистник, ідеолог) не занятий витяганням грошей, їжою чи сном, то він розважається. І в розваги його входить головним чином теж усе гостре, пікантне, наркотичне, п'яне (ресторани, кав'янрі, кабарети, нічні льюкалі з шампанями, лікерами, коньяками, сигарами, кавами).

Але й щодо цієї риси, то й тут “помилка” моїх противників є на всі сто процентів.

Ніяких вин, горілок, коньяків, лікерів, навіть пива і взагалі ніякого алькоголю ні в якому вигляді, ніде й ніколи я не вживаю. Так само ніякого м'яса, ніякої риби, ніяких омарів, кав'ярів, трюфлів, підлев, пундиків, нічого крім простої (переважно сирої) городини, хліба та фруктів я не їм і нічого крім простої (теж переважно сирої) води не пю. Я це роблю через те, що вважаю інший спосіб годування за шкідливий, противний природі людини. А подруге я гадаю, що чим близчче людина стоїть до природи в способах годування і взагалі в усіх своїх біологічних функціях, тим близчче вона підходить до способу життя майбутнього комуністичного суспільства. Бо комунізм є не тільки сучасна політична концепція, це є вся майбутня після капіта-

лізму доба людства, здорована, сильна, гармонічна, наближена якнайбільше до природи в своїх біологічних виявах. І тому, розуміється, ніяких ресторанів, кабаретів, нічних льокалів я не відвідую. Навіть у кав'янрі буваю разів два на місяць. За дев'ять років моого перебування в Парижі в мене не знайшлося досить цікавости і вільного часу, щоб побувати хоч раз у якомунебудь нічному шантані. Вважаючи за “нечесність з собою”, себто, за непослідовність і непогодженість свого світогляду з курінням тютюну, я покинув цю страшну звичку, що вкорінялася в мій організм впродовж десятків років.

Так само, розуміється, ніякої роскоши та надмірності в одежі, помешканні, способах пересування (ніяких бриллянтів, автомобілів, їзда третьою клясою і т. д.) тільки те, що потрібне для життя, що чисте, зручне, гігієнічне, по змозі естетичне.

Але ось один “факт”, який часто править моїм противникам за дуже сильний аргумент. Немов би я маю в Парижі шикарну віллю чи навіть цілий палац, який я купив на гроші, виплачені мені більшовиками за продаж Неньки-України, і в якому я на ці самі гроші справляю оргії з шампанями, горілками, кав'ярами, жінками і т. і. (А один радянський поет навіть у віршах виспівав такі мої розваги, розповідаючи, як я “заливаюсь шампанським і об’їдаюсь паюсною ікрою” (!), тільки, звичайно, на гроші, які виплатила мені буржуазія за продаж соціалізму). Тут теж “помилка” моїх противників. Ні віллі, ні палацу не було й немає. Є в мене збудована мною робітня в Парижі. Збудована вона на мій гонорар за мою літературну працю впродовж 32 років, зібрану в книжках, що їх вдавало на Україні видавництво “Рух” (тепер ліквідоване). Не викидаючи мій заробіток на всяку розпусту та шикування, я вклав його на чорний день у невеличкий будиночок з майстернею, спеціально пристосованою для моїх літературних і малярських праць. Цей чорний день уже настав у мене, я вже давненько ніякого гонорару від видавництва не одержую і, очевидно, одержувати не буду. Через це я тепер саме продаю мій “палац”,

щоб за виручені за нього гроші придбати собі шматочок землі, на якій би я **своїми власними руками** міг би здобувати собі засоби існування. Я навмисне пишу про це, щоб мої “приятелі” не подали про мене інформацію, що я купую собі маєток і стаю поміщиком (дідичом).

Очевидно, ті мої “приятелі”, що бували в моїй майстерні, подали такі інформації про “палац” і роскоші моого “буржуазного” помешкання. Так, я скажу, (коли вже зайдла про це мова), що я прикладав богато зусиль, щоб зробити своє помешкання чистим, ясним, гігієнічним, зручним, естетичним, приемним для життя.. Але я водночас гадаю, що в чистоті, ясності, просторі, естетиці помешкання нічого буржуазного (себто: насильницького, експлуатаційного, наркотичного, неприродного, п'яногого) немає. В соціалістичному суспільстві кожний член його матиме ясне, чисте, естетичне помешкання (але експлуатації, грабіжництва людей людьми, наркотичності, п'яності життя, себто буржуазності, напевне не буде).

Нарешті, ще один цікавий пункт моєї “буржуазності”.

Крім того, мовляв, що я виробляю оргії в своєму палаці, я ще займаюся “нудизмом”, себто в голому вигляді щось таке виробляю. Що саме виробляю і що саме має значити цей “нудизм”, в чому саме його поганість, мої “приятелі” про це не інформують. (Я принаймні не читав). Але з тону їхнього видко, що це досить брудна, неморальна, гідка річ, цей “нудизм”.

Але й тут я мушу сказати, що інформація моїх “приятелів” дуже далека від дійсності. Я не є ніякий “нудист”. Так, я люблю сонце, воду, чисте повітря, все, що наближається до чистої природи, я поділяю ті погляди, що сонячна енергія, принята голим людським тілом, діє на нього спрятливо для здоров'я, і через те, коли тільки можливо, я приймаю сонячої купелі. Я поділяю погляд, що вода, рух на свіжому повітрі, всякого роду здоровий спорт зміцнюють здоров'я і дають чисту радість. І тому,

де й коли можу, займаюся спортом і купаюсь у річці на-
віть зимою.

Можливо, що для людей, які все своє життя прово-
дять у прокурених, засмерділих, злочиних кавярнях, та-
кий мій "нудизм" і є несимпатичний. Але щоб у цьому
була буржуазність (ще раз: протиприродність, наркотич-
ність, п'яність), то цього, здається, сказати ніяк не
можна.

Одже де ж ті сто процентів моого буржуазного жит-
тя? Все, що я сказав вище, я готов підтвердити і довести
на громадському суді, на який я охоче викликав би сво-
їх противників, якби мав хоч трохи певності, що вони
від такого суду матимуть мужність не ухилитися.

Що ж до моїх відносин до радянської влади й її до
мене, то це найкраще видко буде з моого листа до Політ-
бюра КПБУ, який я тут прикладаю. Цей же самий лист
має елементи, дуже близькі до зачепленого в цій статті
питання. Крім того, про цей лист згадувалося в промові
секретаря ЦККБУ П. Любченка, але згадувалося так
тенденційно, що я вважаю за користне навести його у
всій його цілості.

Ось той лист.

**До Політбюра ЦККПБУ.
Копія Політбюру ЦКВКП, Т. Сталіну.**

"Вельмишанові Товариши,

Я прочитав промову т. Попова, проголошену ним
на зібрannі харківського партактиву і після довгого та
по мірі сил моїх об'єктивного розміркування прийшов
до висновку, що мій обов'язок комуніста є звернутся до
vas із викладом моїх думок із приводу цієї промови.
Звичайно, я не дозволив би собі відбирати у вас час на
читання моого листа, колиб не важність тої теми, що пра-
витиме за його зміст.

Тема ця є: національне питання на Україні та міжна-
роднє становище СРСР. Iз промови т. Попова ясно, що

партія дуже добре здає собі справу в ролі України в плянах західно-європейського імперіалізму та в вазі, в зв'язку з цим, національного питання на Україні. Т. Попов, (що висловлює, звичайно, не тільки свою особисту думку, але й погляд партійного керівництва), зробив таке закінчення:

“У цій надзвичайно складній міжнародній плутанині ми повинні вжити всіх заходів, щоб максимально зміцнити наш тил, а це в значній мірі залежить од правильної політики партії...”

Це дуже вірно сказано. Але чи є в цілковитій згоді з цим національна політика партії? Чи дійсно вона правильна?

З промови т. Попова можна зробити висновок, що партійне керівництво вважає, що останніми роками національна політика партії на Україні була неправильна. А неправильність ця, мовляв, була в тому, що керівники національної політики допустили ухили вбік українського шовінізму, який, мовляв, дійшов до такої невтримності, що навіть почав гнітити ніціональні меншості.

Мені важко з Франції судити про справжній стан річей на Україні. Але до моого розпорядження є один абсолютно безперечний безсумнівний факт, який стоїть у такому кричущому протиріччі з вищенаведеним обвинуваченням ув ухилі вбік українського шовінізму, що в мене жимоволі виникає цілий ряд запитань що до всієї національної політики партії.

Факт цей ось який:

Керівний центр компартії на Україні впродовж майже всієї революції всіма засобами, які він має до свого розпорядження, усуває мене від участі в боротьбі за соціалізм та в будуванні його в СРСР **тільки з тої причини, що я — українець.**

Так, товариши, тільки з тої причини, себто іншими словами: через те що я гостро відчуваю себе членом нації, яка гнобилася впродовж цілих віків, що гостро усвідомлюю, бачу й розумію всю шкоду від національного пригнічення для боротьби за соціальне визволення цієї

нації і що через те хочу цілковитого знищення цього гноблення, — тільки тому керівні центри компартії усувають й усувають мене від участі в будуванні соціалізму **в якійбудь формі**, не тільки політичній, але всякий.

Я цим не хочу сказати, що ви, революціонери, комуністи, чесні, глибоко віддані справі соціального визволення народів люди, **свідомо** усуваєте мене від участі за це визволення з тої причини, що я хочу знищення одної з перешкод до цього визволення. Ні, свідомістю, розумом, в теорії ви й самі добре розумієте суть і вагу національного питання, всю складність його та всю шкідливість неправильного розв'язання його для будування соціалізму. Та й зайве було б негадувати вам учнення проводирів комунізму про національне питання.

Але ви, товариші, не всі, не разураз і не скрізь доводили до найпослідовнішого, дієвого кінця це вчення, не разураз і не до кінця ваші почуття й дії були в гармонії з вашим розумом. І в цьому, на мою думку, є головна причина непевної лінії нацполітики на Україні.

Ви, товариші, що тримаєте в своїх руках керівництво всією політикою Союзу, в більшості своїй чи то з походження, чи з виховання — **руські** (росіянин). Ви змалечку звикли до певного ставлення до національного питання в Росії в сенсі панування руської (російської) культури й національності. Участь у визвольному русі руських революціонерів мало відбилася на цьому ставленні до національного питання. У руських революціонерів завжди було це підсвідоме сприймання національних відносин, відбите в свідомості зневажливим, а то й ворожим трактуванням національних проблем, як буржуазних. (З якою трохи не зневагою ставились до революції руські соціалісти до товаришів із національних організацій!).

Оце підсвідоме сприйняття і трактування нацпитання лишилось у багатьох комуністів і досі; це почуття вищості та панування руської національності й культури (якщо не політики) заховалось і тепер. (Досить згадати проголошене устами Х. Г. Раковського в почат-

ку жовтневої революції гасло диктатури руської культури на Україні).

Це почуття, ця підсвідома галузь сильна і вимагає постійної, напруженої, уважної праці над собою. Не досить розумом знати теорію і вчення про нацпитання авторитетів комунізму, треба провести це вчення в кров, у нерви, у почуття, у волю, треба вбити старе підсвідоме почування й розуміння. А це не так легко й просто зробити, як то здається. І не всі це усвідомлюють, а коли й усвідомлюють, то не мають сили це зробити. (Я не хочу називати прізвищ, але, коли ви самі, будучи ширі з собою, уважно пошукаете, то ви пригадаєте приклади товаришів із таким підсвідомим ставленням до нацпитання).

А через те, коли доводиться розв'язувати черговий вузол національних відносин, у багатьох із вас є разураз нахил рубнути його в тому напрямі, який підказується отою неорганізованою, нищою й могутньою силою, — підсвідомістю. (А щоб дати їй формальне, логічне, квазі-теоретичне обосновання та виправдання, цього ніколи не бракувало. Та частіш усього підсвідомість задоволяється тим, що всякого комуніста, який твердо усвідомлює свою національність, бере під підозріння в неортодоксальноті, називає його дрібним буржуєм, націоналістом, шовіністом і навіть контрреволюціонером).

Отак я, товариші, стараюсь пояснити собі ставлення багатьох із вас до національного питання взагалі, а зокрема й до мене, як до частки цього питання. В малій краплині, кажуть, відбивається великий світ. Отож, звертаючись до вашої горішньої, організованої свідомості, я заявляю: коли судити по цій малій частці, то становище в великому світі, який вона одбиває, в світі національних відносин, не можна назвати нормальним і правильним. Бо ваше ставлення до мене, товариші, глибоко неправильне і несправедливе. З самого початку і до останнього менту ви не вірно, помилково трактуєте мої дії й мое ставлення до того великого процесу, який одбувається в СРСР.

Т. Попов, який виступав на вищегадному зібранні, (з вашого, розуміється, дозволу), поясняв дворушництвом мій приїзд ув СРСР у 1920 році та особистою амбіцією (образою за недопущення в Політбюро) виїзд із нього знову за кордон. Мені здається, що в цьому поясненні виявляється та дія підсвідомості, про яку я казав вище, — ви занадто охоче піддаєтесь... помилці, раз припущеній, і не стаєтесь виправити її, коли її навіть викрито. Колиби ви схотіли бути суверішими до себе та об'єктивнішими до фактів, то ви повинні були визнати, що **причиною** моєго розходження з партією була національна політика партії того часу, а питання про участь ув органі, що заправляв тою політикою, було тільки **приводом**. Тов. Сталін міг би підтвердити оце мое твердження. Він їхав ув одному потязі зо мною з Харкова в Москву в 1920 році і точно зінав і причину і привід моєго виїзда з України. Та більше: т. Сталін мав інший погляд на національне питання, ніж тодішня більшість керівного центра, (подібний до моєго погляду). І я твердо пам'ятаю слова його, які він (приблизно) так мені сказав: — “Так, у нас іще не зовсім ясно здають собі справу з усієї складності національного питання та необхідності кращого його розв'язання. Але, розуміється, через кільки років це зрозуміють і національне питання повинно бути розв'язане інакше”. Тов. Сталін навіть запропонував мені свою поміч, зробити заходи перед ЦК ВКП, не маючи, правда, певности, що його втручення зможе за того менту дати позитивні наслідки.

Дійсно, на жаль, тоді не сталося ніяких змін у нацполітиці партії й я виїхав із СРСР за кордон, де й виступав із висловлюванням своїх поглядів на національне питання та з критикою нацполітики компартії.

Але слова т. Сталіна здійснилися. Здійснилися, (звичайно, під його впливом), як і казав він, через кільки років і в тому саме напрямі, в якому він висловлювався у розмові зо мною.

Тоді ж один із представників радянської влади за кордоном (з власної ініціативи, чи з доручення радян-

сього уряду), зробив мені пропозицію вернутися на Україну для участі в громадській та політичній роботі. З огляду на те, що мое опозиційне ставлення було тільки на ґрунті національної політики, а посільки вона була вже змінена і змінена в тому напрямі, що відповідав моїм поглядам, то в мене тепер зникала всяка підстава бути в опозиції. І я охоче пішов назустріч зробленій мені пропозиції.

Однаке, дивлячись на свій поворот на Україну як на акт не особистого, а громадського значіння, і бажаючи цим актом яко маг ширше провести агітацію за примирення з радвладою певних елементів української еміграції та Західної України, здатних приняти соціалістичну революцію, що були в опозиції переважно через національне питання; а з другого боку, знаючи, що українські контрреволюційні вороги компартії, противники якого будь погодження з радвладою, постараються усіма способами або перешкодити майому поворотові на Україну, або представити його як мою особисту справу, як мою зраду, і тим ослабити агітаційну дію його, я не хотів ховати своїх переговорів про поворот, та мотивів його, а, навпаки, постарався яко маг ширше і як найоб'єктивніше оголосити. (З цією ж самою метою потім і брошуру свою "Поворот на Україну" видав).

Але на мое велике диво, таке мое ставлення до справи викликало з боку керівництва на Україні обурення і припинення всяких зносин зо мною. Та більше: незабаром після цього в радянській пресі з'явилося обвинувачення мене в тому, що я є агент буржуазних європейських держав і що я в одностайності з їхніми урядами та з їхньою допомогою задумую воєнний напад на СРСР з організацією одночасного повстання всередині його. І на доказ цього обвинувачення наводилися немов би мої власні листи на цю тему, писані немов би мною моїм однодумцям у Прагу.

Дуже можливо, що ці листи були сфабриковані українськими контрреволюційними елементами з метою

перешкодити майому поворотові на Україну. Але дуже характерне ваше до них ставлення, товариші.

Я, звичайно, як тільки довідався про це обвинувачення, негайно звернувся до політичного представника СРСР у Парижі, Х. Г. Раковського з протестом. І при цьому я подав йому такі безсумнівні докази всієї помилковості та безглупдості обвинувачення, що він сам за-пропонував мені при першій же подорожі до Москви зробити все залежне від нього, щоб вияснити це непорозуміння і добитися спростовання його в радянській пресі.

На великий жаль, він цього не добився і з ніяковістю пояснив мені, що хоча йому вдалося добитися розсліду того матер'ялу, на підставі якого було висунено це обвинувачення, хоча йому пощастило встановити, що листи ті були фальшивані, кимсь підроблені й видані за мої ("дезінформація", як вім висловився), одже, що все обвинувачення було збудоване на фальшивій підставі, не зважаючи на це, він не міг добитися спростовання цього обвинувачення, несправедливого, незаслуженого, ганебного для моєї політичної чести, а головне шкідливого для справи революції на Україні. Через що?? Та через те, мовляв, що спростовання зачепило б чиюсь особисту амбіцію.

Звичайно, це пояснення було наведене Х. Раковським тільки з обов'язку. Не могло бо бути, щоб через особисту амбіцію окремих осіб, що помилилися, керівні центри допустили б таку кричущу, шкідливу помилку й не схотіли б її виправити. Була, очевидчаки, якась інша причина цього вже свідомого, умисного допущення цієї помилки. Та й не тільки не було зроблено ніякого спростовання, але, навпаки, було дано, як видко, директиву українській радянській пресі яко мога ширшепустити це обвинувачення проти мене, доповнюючи його всякими вигадками авторів книжок, статтів, нотаток, віршів, карікатур про мене.

І мимоволі, як у мене, так і в усіх, що знайомі зо мною й з оцією справою, виникало й виникає питання:

через що, на віщо це?! Яка є причина того чудного факту, що людину, з усією щирістю віддану справі комунізму і революції, що поділяє цілі й способи їх досягнення Компартії, керівні центри цієї самої партії конче хочуть представити як ворога і комунізму, і революції, і партії, і радвлади, як агента капіталістичних держав, прихильника інтервенції, організатора повстання проти радвлади, реставратора капіталізма і т. і.? Чез що?

Я багато разів у своїх листах на різні партійні інстанції протестував проти цього й показував на шкідливість цієї свідомої... помилки. (Шкідливість не тільки для мене, але й для справи революції та соціялістичного будівництва на Україні). Я ще раз коротко повторю тут те, що казав раніше.

Роблячи з мене ворога соціалізму, агента імперіялістичних держав, інтервента, ви тим самим, товариші, провадите агітацію серед українців за контрреволюцію, інтервенцію і т. д. Бо з тих чи інших причин, а серед українців, навіть деяких партійних (і глибоко та щиро відданих партії) є більше чи менче прихильне ставлення до мене. Цього знищити неможливо, бо це обумовлено головним чином об'єктивними, історичними причинами. А це прихильне ставлення автоматично утворює довірря до мене. Цього теж винищити не можна, бо це — психологічний закон. А через те виходить, що, виставляючи мене ворогом радвлади, соціалізму, та прихильником інтервенції й повстання, ви тим самим сієте в душах прихильно настроєних до мене елементів мимовільне співчуття з інтервенцією, з скиненням радвлади і т. і. Кажу ще раз, я багато разів протестував проти того, що ви моїм іменем провадите пропаганду проти комунізму, на користь інтервенції й ворожості до партії, і тепер іще раз скажу, що я ввесь час із глибокою та безсилою прикрістю бачу наслідки цієї пропаганди, я ввесь час дістаю проти своєї волі докази цього. Я стараюсь, наскільки маю сили, боротися з цією вашою пропагандою, намагаюсь руйнувати дію її всіма можливими для

мене засобами. Але, на жаль, у мене майже всі засоби відібрани вами.

Так, товариші, я мушу і це сказати з усією щирістю та прямотою, — ви відібрали в мене всі засоби служження соціалізму. І відібрали так ретельно, як цього не міг колись зробити найлютіший ворог соціалізму, — царизм. Я прохав дозволити мені повернутися в СРСР і взяти участь у справі будування соціалізму. Дією, роботою, боротьбою за цю велику справу я найкраще розвіяв би як усякі непорозуміння та обвинувачення, так і дію їх на прихильних до мене українців. А так само я цим самим провадив би серед них пропаганду за участь у будуванні соціалізму. При цьому, розуміючи, що всі минулі непорозуміння могли залишити свої сліди, я прохав дозволити мені тільки жити в СРСР і брати участь у будівництві соціалізму літературною працею, не претендуючи ні на політичну, ні на партійну.

Мені на ці прохання ввесь час одмовлялося в найзважливішій формі: мені навіть не відповідалося на них.

Тоді я звернувся до єдиного засобу, що лишався мені: до літератури. Я хотів здаля, зза кордону брати посильну участь у роботі й пропаганді цієї роботи. Я старався викладати тези соціалізму й комунізму в різних літературних формах і таким чином діяти на читачів на Україні.

Але й цей засоб відібрано вами в мене, товариші. Всі мої останні літературні праці не дозволені до видання в СРСР. (Не дозволені до видання **навіть старі мої праці**, що раніше видавалися). **І таким чином усяке, якебудь мое, навіть літературне співробітництво на Україні мені забороняється.**

Але що особливо вражає, так це те, що ці останні, недозволені до видання праці мої, були саме ті, в яких найвиразніше проступає мій революційно - соціалістичний (комуністичний) світогляд. А найхарактернішим прикладом може служити історія з працею “Щастя”. Ті товариші, які знайомі з рукопису з нею, знають, що во-

на являє собою спробу викласти з філософського погляду головніші тези теорії комунізму та тактики комуністичної партії. Посилаючи її на ім'я колишнього наркома освіти М. О. Скрипника, я прохав його, як керівника культурною роботою в УСРР, дати цю мою працю на розгляд і оцінку компетентним у зачеплених у книзі питаннях товаришам, щоб вони дали мені свої вказівки, на підставі яких я міг би зробити всі необхідні поправки, зміни, додатки. Я був такий певний, що ця книга буде дозволена до видання, що я думав тільки про те, щоб випустити її в найбільшій згоді з панівними поглядами партії, щоб не викликати своєю книгою зайвих разходжень та шкідливого тертя.

Цим самим я, розуміється, одночасно нищив би й шкідливу дію “непорозуміння”, бо кожному ясно було, що “агент буржуазних держав” **такої** книги написати не може, а якби й зміг, то цим він цілковито себе нищив би як контрреволюціонера і “агента”.

Але й ця книга не допущена до видання в СРСР. М. О. Скрипник у відповідь на мої численні листи через багато місяців після висилки йому рукопису і мовчання відповів мені, що він особисто вважає мою книгу за дуже цікаву, корисну і що він сподівається повідомити мене про її друкування. Але з того часу минуло вже два роки і я більше ні від Скрипника, ні від кого іншого ніякої відповіди на цілий ряд моїх листів не одержував. Очевидчаць, це та сама зневажлива форма відмови, мовчання, що й на моє прохання про поворот.

І от, товариши, хіба дивно, що виникає питання: як зрозуміти цю заборону видання моїх книг в СРСР, а надто “Щастя”? Бажаючи видати цю працю одночасно й закордоном, я зробив переклад її на французьку мову й дав перечитати одному визначному комуністичному письменникові. Перечитавши її, він сказав мені, (листово), що це — “книга нового життя і нової людини” і що вона “настільки революційна”, що крім СРСР я навряд чи знайду в Європі на неї видавців. Їому, розуміється, (як і мені, як і всім, хто знайомий з цією працею) і на

думку не могло спасти, що саме в СРСР вона наперед усіх країн не буде допущена до видання і що не допустить її революційна влада, яка будує нове життя і виховує нову людину. Одже, повторяю, цілком природно виникає питання: як же це може бути такий неймовірний парадокс і яка тому причина?!

І знову цілком природно виникає таке питання: колиби таку книгу написав **руський** письменник-емігрант, хібаб таке ставлення вона знайшлаб у вас? Так, ви, маєте, звернулиби увагу на те, що от, мовляв, як людина змінилася, яка, мовляв, велика дія комуністичного вчення. Але видати таку книгу, розуміється, видали б. І критикам порадилиб підтримати таку людину, і в СРСР її покликалиб, і використувати її сили для соціалізму постарались би. Та хіба мало допущено руських письменників-емігрантів, які навіть у комунізм не перейшли, а тільки заявили про своє непротивлення радвладі? А я ж, товариші, революціонер і соціаліст із 1901 року і все мое розходження з партією було тільки з приводу національної політики, яку ж сама партія потім визнала за неправильну, змінивші її. Через що ж таке непримиренне, жорстоке відкидання моого співробітництва в якійбудь формі? Через що?!

І через що т. Попов знову висуває це нещасне обвинувачення в “агентурі”, знову наводить ці жалюгідні фальшовані листи? І тільки на цій підставі обвинувачує мене в дворушництві? Більше ж ніяких даних у вас нема, товариші, крім цих підроблених листів. Ні в політичній, ні в літературній моїй діяльності ви не можете навести ні одного факта, який суперечив би з діяльністю всяко-го комуніста. Ні навіть у приватному й моральному житті моєму ви не знайдете нічого такого, що розходилося би з мораллю комунізму. З чого ж саме видко, що я одною рукою роблю одне, а другою друге? От уже вісім років минуло з того часу, як я переконався, що партія взяла інший напрям у нацполітиці, коли я чесно й одверто визнав це і заявив про припинення опозиції. І з того часу ні одним словом (друкованим, чи усним, чи писа-

ним), я не виступав проти компартії та радвлади, ні з якими особами чи організаціями, ворожими до радвлади ні в яких відносинах я не перебуваю, пірвавши навіть особисті близькі відносини з противниками її. Ні в яких органах буржуазної західно-європейської преси, не зважаючи на всі привабливі та в матер'яльному відношенні багатообійцяні пропозиції, не зважаючи на мою матер'яльну незабезпеченість, я участі ні одною статтюю ні одним словом за весь цей час, за всі ці 8 років не взяв. Все це не важко встановити, товариші, бо я живу просто й одверто для всякого, хто хотів би бачити мое життя. Та, мабуть, вам це все й без мене відомо. Через що ж ви не перестаєте виставляти мене як контрреволюціонера, ворога соціалізму, радвлади, через що ніщо, ні мої заяви й протести, ні все мое особисте життя, минуле й теперешнє, ні мої літературні роботи, ні така праця, як "Шастя", в якому резюмовано весь мій світогляд, через що ніщо для вас не перекональне, а перекональні тільки кимсь підроблені листи визнані вашими ж інституціями за фальшовані? Через що?

І через що вам немов би треба за всяку ціну коли не зштовхнути мене в табор ворогів комунізму, викликаючи на це всілякими способами, (несправедливістю, образами, пониженнем), — то принаймні, коли це не вдається, виставляти мене таким ворогом перед українськими масами. Через що, замісьць того, щоб використувати мої сили для соціалізму, ви наче навмисне стараєтесь витягти з мене саму шкоду, агітуючи проти себе і соціалізму моєю "контрреволюційністю"?

На всі ці питання, як би совісно ні шукати на них відповіди, така відповідь може бути тільки одна: **бо я — українець**. Іншої причини цього чудного, часом цілком неймовірного, парадокального ставлення до мене, не можна знайти. Це — цілком явна, очевидна **жертва руському націоналізмові**.

Одже, товариші, маючи такий факт перед очима, чи не законно зробити запитання: чи відповідає ж цей факт тому твердженю, що на Україні цей час панував курс

націоналістичної, майже шовіністичної української політики? Чи можливо, щоб **українська** шовіністична політика не допускала до видання книги тільки через те, що вони — **українські?** Чи можливо, щоб вона не допускала до роботи людину тільки через те, що вона — українець? Розуміється, це ніяк неможливо. Одже твердження т. Попова є в кричущому протиріччі з цим фактом. А звідси, як я сказав, виникає цілий ряд запитань із приводу всієї нацполітики партії на Україні. Коли мене приноситься в жертву руському націоналізмові, коли мої сили відштовхуються від роботи тільки через те, що приводу всієї нацполітики партії на Україні. Коли мене ідуть на свідому шкоду соціалізмові, то чи нема цієї самої політики і щодо інших українських сил і то тільки через те, що вони — українські? Чи нема і в других відношеннях жертв руському націоналізмові?

Я не знаю всіх умов і причин смерти таких видатних і цінних людей на Україні, як Хвильовий і Скрипник, але мені, як і всім, ясно, що сталася вона на грунті національних відносин і конфліктів. І коли навіть припустити, що тільки вони, ці люди, винні у всьому, (як то дехто старапається представити), то й то виникає питання: як же це так чудно в СРСР розв'язано національне питання, що **такі** люди скороочують собі життя через нього? І якої ж сили та безвиходності повинні бути ці конфлікти, коли такий в усіх інших відношеннях випробуваний, вірний, чесний партійний товариш як Скрипник не міг знайти у своїх старих партійних друзів ні мирного розв'язання питань, ні потіх, ні підтримки, ні вибачення, ні чого іншого, видко, як ворожості, яка й зштовхнула його в смерть?

Але як би **психологічно** ні пояснити самогубство Скрипника, але ясно, товариші, що воно об'єктивно сигналізує про недосконале практичне розв'язання національного питання на Україні. І чи не є Хвильовий та Скрипник теж наслідки цього недосконалого розв'язання, чи не є теж жертви застарілому, темному, підсвідомому трактуванню національного питання? І коли так,

то чи немає ще багато інших жертв малими й великими цінностями в ім'я все того самого підсвідомого чуття панівної національності?

А звідси ще одне запитання: чи дійсно ж така політика сприяє зміцненню тила Союза і є запорукою перемоги його в боротьбі з західно-європейським імперіалізмом, що тільки й чекає випадку напasti на нього?

Бо справді ж, товариші, українське питання може заграти дуже та дуже значну роль. Коли німецькому расизму тими чи іншими засобами пощастиТЬ видерти у сучасних можновладців Європи мандат на Україну, то ясно, що боротьба з ним (расизмом) буде не те, що війна з Врангелем, Денікіним, чи Петлюрою. Дійсно, під час цієї боротьби потрібне буде величезне напруження всіх сил. І через те тепер уже потрібна велика економія в витраті їх, потрібне пильне, майже дріб'язкове збирання їх. І розуміється, треба всіма мірами, всіма засобами привертати симпатії до радвлади всього тила, всього населення України, як радянської, так і Західної. І тим паче це все потрібне, що українська контрреволюція провадить гарячкове збирання сил, саме в цей мент розвиваючи нейнергічнішу агітацію проти радвлади за об'єднання всіх своїх сил у "Єдиному національному фронті". А що робить радвлада? Де її збирання сил перед сутичкою? Судячи з прикладу зо мною, а так само з трагічної загибелі Хвильового та Скрипника, такої економії сил, такого як треба збирання їх немає у вас, товариші. Я сказав би навпаки: є майже свідомо-шкідницьке марнотратство і нищення їх. Іноді обхоплює непорозуміння і страх: та як же можна провадити таку політику?! Та це ж на руку тільки українській контрреволюції, яка аж руки потирає від зловтіх.

І що ж дивного, товариші, в тому, що не тільки ма-лосвідома маса, але часто і зовсім свідомі члени компартії починають сумніватися, впадати в апатію, зневіру і навіть у бунтарський одчай. Судячи по національній політиці партії, вони готові й інші цілі її брати під сумнів: коли, мовляв, така національна політика, коли так по-

водняться комуністи, то який же це комунізм? Це, мовляв, шлях не до комунізму, будування не соціалізму, а відбудовування старої, національної, єдіної - нєделімої Росії, відновлення старої тюрми народів. А коли так, то з якої ж речі, мовляв, я, українець і комуніст, буду працювати на відновлення своєї власної тюрми та поховання соціалізму?

А так думає й почуває на Україні чимало людей, товариші. А з них дуже поганий тил і ненадійна оборона. І не треба за це обвинувачувати тільки їх, товариші, не треба поясняти таку психологію тільки їхньою малодушністю, тільки їхньою дрібнобуржуазністю, дворушництвом і т. і. Треба глибше, об'єктивніше дослідити причини такої малодушності цих людей, не піддаючись владі **підсвідомих** почувань.

Я не знаю, як ви приймете цього листа мого, але я, повторяю, вважав за свій обов'язок, навіть для власного сумління, післати його вам. Коли він викличе у вас не роздратовання і обурення, а пильне та об'єктивне ставлення до нього, то я буду радий уже й цьому, бо це є вже до певної міри запорука того, що справедливі й вірні думки його знайдуть у вас певний відгомін. А коли відгомін, то, значить, і дієву реакцію на ті невірні та несправедливі дії, що допускалися досі"...

Відповідь на цього листа устами секретаря ЦККПБУ П. Любченка була дана прилюдна, — на засіданні пленуму ЦК і ЦКК КПБУ в листопаді минулого року. Відповідь повна роздратовання, обурення, все тої самої, тільки посиленої ворожості й трохи не люті. Все ті самі лайки, назви, все те саме, видно, жагуче бажання за всяку ціну виставити мене за контрреволюціонера, інтервента, агента європейських держав, реставратора капіталізму, непримиреного ворога соціалізму та комунізму.

До цієї відповіди я ще мав сумніви, чи дійсно ж руський великороджавницький націоналізм набрав такої

сили в СРСР, а тепер, на жаль, я не можу, при найбільшому бажанні, затримати ці сумніви. Я не можу сказати ні собі ні іншим, що такі факти, які я бачу на прикладі з собою, можуть походити від комуністів, це був би на клеп на самий комунізм.

Ні соціалізм, ні комунізм не можуть з такою злістю, з такою ворожістю відкидати від себе сили, що прагнуть їм служити. Не можуть вони для цього з такою, просто циничною безоглядністю перевертати факти, аби тільки досягти хоч на словах обосновання своїм діям.

З пошани до радвлади я не хочу наводити всіх прикладів такого перевертання із промови П. Любченка. Ale деякі мушу навести, щоб наявно показати, до якої міри руський великороджавний націоналізм є ворог на врипистий, небезпечний, до якої міри керівні центри з якихось причин і міркувань піддаються тепер його впливові.

Руський шовінізм, очевидно, як я вище сказав, весь час вимагає від керівних центрів собі жертв українцями. Він не терпить свідомих, твердих, озброєних досвідом українських (навіть комуністичних) сил. Він уже проголосив устами Постишева, що поєднання щирого інтернаціонализму з національною свідомістю — річ неможлива. Щоб бути справжнім інтернаціоналістом, треба, значить, перестати бути українцем, білорусом, груином. (А німцем, французом, англійцем і т. д. можна бути, будучи інтернаціоналістом, чи теж для цього треба бути руським?) От через те він і намагається ввесь час зробити з мене контрреволюціонера, ворога соціалізму та комунізму, він не вірить, не хоче вірити, що можна бути і щирим комуністом, і свідомим українцем. От через те він і доручив П. Любченкові за всяку ціну довести, що я — контрреволюціонер, реставратор капіталізму, ворог комунізму. I то не тільки колись там за часів Центральної Ради та Директорії, а тепер, у цьому ж році. Та не тільки довести словами, а перекональними, бесумнівними доказами. Бідний П. Любченко шукав-шукав тих доказів та й винайшов: най-

крацій доказ є признання самого Винниченка. Колись, мовляв, пощастило перехопити признання самого Винниченка в формі його листів (фальшованих) і на тій підставі оголосити його контрреволюціонером і агентом капіталістичних держав. Хіба ж не можна вищукати такого самого признання в якісь політичній праці самого Винниченка? П. Любченко взяв мою брошуру “Поворот на Україну” і витяг з неї оте мое власне признання. Але я даю слово самому П. Любченкові:

“У своїй брошури “Поворот на Україну” що була безперечно платформою для тих елементів, які поверталися на Україну для контрреволюційної роботи, Винниченко писав: не зміняйте мети, зміняйте тактику. “Розуметься, — (це йде вже цитата з моєї брошури, прошу звернути увагу. В. В.) — я ніколи не мав ні на хвилину потреби міняти цю ціль моого життя. І коли мої противники не цілковиті дурні, то вони, звичайно, не маючи ні одного доказу, не посміють закидати мені цю мінливість. Таким чином мова може бути тільки про мінливість у тактиці; в способах, в методах досягнення **незмінної мети** (підкреслення П. Любченка. В. В.) Одже, (каже далі П. Любченко), 1926 року Винниченко ще раз продекларував, що він, як і раніш, боротиметься за реставрацію капіталізму”. З самої цитати, як читач сам може судити, нема точного зазначення, яка саме моя мета. За Любченком виходить, що я перед тою цитатою казав про реставрацію капіталізму, про мое служення йому і що ця ціль моого життя лишається й надалі.

Але в самій брошуру перед наведеною Любченком цитатою в дійсності говориться таке: “З першого моого арешту в 1902 році, з перших моїх кроків у напрямі соціалізму, через усі тюрми, еміграцію, революції, підпольну роботу, через усі спокуси й деморалізацію влади, постів і посад аж до сьогоднішнього дня, в усіх моїх публіцистичних і мистецько - літературних працях, в усій своїй діяльності, в способі думанні і світорозуміння я ні

на йоту не змінив того напряму, на який став двадцять чотири роки тому. І двадцять чотири роки життя в ріжних ситуаціях, в ріжномантній обстановці, двадцять чотири роки свідомого й несвідомого аналізу, зрівнювання, оцінки не висунули мені іншого, кращаго розуміння соціального устрою людей, як устрій соціалістичний. І кращої, почеснішої, може труднішої, але багатшої на особисті вищі радоці **цілі**, як усякими способами й методами працювати для соціалізму й боротися за його я не знайшов. І тому, розуміється, — (отут іде цитата наведена П. Любченком, прошу звернути увагу!) — ніколи не мав ні на хвилину потреби міняци цю ціль моого життя. І коли мої противники не цілковиті дурні... і т. д. ("Поворот на Україну" 5 стор.).

Отак П. Любченко виконав доручення руського шовінізму: взяв змінив слова "служення соціализму" на "служення капіталізму" та й готовий безсумнівний пеперекональний доказ моєї контрреволюційності. А довівши таким способом мою справжню ціль життя, Любченкові не важко було далі доводити, що фальшовані листи були зовсім не фальшовані, що то я, дійсно, в них писав, що я є агент капіталістичних держав і що маю пробратися на Україну, щоб захопити владу й передати її капіталізмові. А щоб і сумніву ніякого не могло лишитися про мене, хто я **тепер** такий, то Любченко додає:

"Ми знаємо тепер не тільки про його змови з Григорієвим (фальшовані листи! В. В.), а й про спільну роботу з Коновалцем".

Одже, виходить, по сей день викрито мене. І ніхто не сміє тепер сумніватися, через що мене не пускають на Україну.

Можливо, що є ще наївні люди на Україні, які повірять П. Любченкові. Але всякий щирий комуніст, активний член партії має підставу і навіть обов'язок висунути на підставі промов П. Любченка, Попова, Постишева обвинувачення керівного центру України в потурannі контрреволюції, в опортунізмі, в злочинній бездіяльності, в невикованні свого революційного обов'язку і т. і.

І то цілком серйозно можна висунути таке обвинувачення. Бо як же: керівний центр з 1925 року, (з часів фальшованих листів), знає, що закордоном є емігрант Винниченко, який ввійшов у порозуміння з капіталістичними урядами, одержав од них гроші та всі потрібні засоби і робить усі заходи, щоб пробратися на Україну, підняти там повстання, повалити радянську владу і реставрувати капіталістичний лад. З цією ж метою він посилає свою агентуру на Україну, провадить руїнницьку роботу і готує ґрунт для головної мети — реставрації капіталізму. Здається, малій дитині в СРСР ясно, що цей емігрант є небезпечний, лютий ворог, якого треба знищити яко мога швидче. Але що ж робить для цього радвлада і керівний центр компартії? Абсолютно нічого. Якась незрозуміла, просто злочинна бездіяльність щодо цього ворога. Та більше: цей ворог має зухвалство і нахабство весь час із 1925 року намагатися добути дозвіл на повернення на Україну, він сам хоче приїхати й жити на Україні, (очевидно, для того, щоб на місці керувати підготовкою роботою до повалення радвлади), радвлада прекрасно знає й розуміє його ціль, має безсумнівні докази його спільноти роботи “не тільки з Григорівим, але й Коновальцем” (відомим ворогом соціалізму і терористом), все це радвлада знає і... з просто, кажу, злочинною поблажливістю не хапає цього ворога, не судить, не карає заслуженою ним карою. 1 ніяких же особливих заходів для скоплення та знищення його не треба було робити, він сам ліз у пастку, у руки правосуддю; треба було тільки дати дозвіл на приїзд на Україну, якого він сам домагався, і більше нічого. А по приїзді тільки треба було його арештувати, поставити на суд трудящих, виставити всі безсумнівні докази, що має керівній центр, судити і покарати безмилосердно.

Але, повторюю, керівний центр і радвлада немов би навмисне ввесь час не давали дозволу на приїзд цього ворога, ввесь час ніби навмисне замовчували його домагання і тільки здалеку вихвалялися, що не дадуться “приспати своєї пильності”. В чому річ?!

Розуміється, річ тут не в недбалстві, не в потуранні та опортунізмі радвлади і не в моїму зухвальстві. Річ у тому, що і радвлада і я в мою контрреволюційність ані на крихту не вірили. І через те я з чистим сумліннями, без ніякого ні зухвальства, ні страху домагався весь час їхати на Україну, а радвлада весь час мене не пускала. 1. розуміється, колиб у неї був хоч який небудь доказ того всього, що вона про мене казала, о, вона не знахтувала б свій обов'язок і давно вже не тільки пустилаб, а сана б заманула мене на Україну, щоб віддати під суд.

Але тут мимоволі виникає питання: а на віщо, властиво, радвладі якісь докази? Хіба вона не могла судити і вбити мене на підставі тих самих фальшованих листів, що на підставі їх уже обвинуватила мене, якби цього хотіла? Чого ж вона не зробила цього досі?

І тут єдине логічне, чесне, об'єктивне пояснення може бути таке: бо це влада **комуністична**, бо вона не нищить тих сил, за які (хоч і про себе) вона певна, що вони до комунізму не є ворожі. Так, вона, піддаючись натискові руського націоналізму і, можливо, щось за те виторговуючи, жертує йому до певної міри українськими цінностями та силами. З одного боку, піддаючись оцьому натискові руського націоналізму (націоналізму як у своїй власній психіці, так і ще більше зовнішнього), та його гіпнозові; а з другого маючи напевне цілком безсумнівні докази справжньої контрреволюційної, підривної, інтервенційної діяльності українських націоналістів, що попролазили в партію та в урядові установи; а з третього боку маючи перед собою зовсім одверті пляни німецького расизму щодо України, радвлада починає впадати в панику, щиро боятися українського національного руху і через те старається послабляти його, усуваючи, а часом і нищачи провідні його елементи. Через те і мене вона всяко не допускає на Україну, виправдуючи це перед укр. масами тим, що я, мовляв, контрреволюціонер і реставратор панування фабрикантів та поміщиків. Тут її комуністичні побоювання сходяться з потайними аспіраціями руського націоналізму. Але на більше комуністична вла-

да не іде. Руський націоналізм напевне не обмежився б непусканням мене в СРСР, він напевне й давно вже охоче розчинив би мені двері, в які я сам перся, схопив би мене, поставив би на суд, судив би, знайшов би силу всяких "доказів" моєї злочинності супроти, мовляв, соціалізму та комунізму (не супроти єдиної-неделімої, ні! Про це він помовчував би!) і розстріляв би мене. Але отут і є різниця між руським націоналізмом і комунізмом. Комунізм (це видно виразно) уперто не хоче вбивати мене і, на всі домагання руського націонализму щодо цього, мабуть твердо й непохитно каже: "А це вже зась! Не пускати на Україну, виставляти його контрреволюціонером, не посилювати український національно - провідний елемент це — одне, а вбивати людину, яку ми про себе вважаємо за комуніста, це — інша річ. І цієї річі ми не зробимо". А надто напевне противляться цим домаганням руського націоналізму **українські комуністи**, що, звичайно, цілком натуруально: вони й самі не хочуть нищити мене і добре розуміють, що убийство мене, хоч би й "судом", не знайшло б признання серед ширших українських мас. І руський націоналізм, наткнувшись на цю перешкоду, мусить скоритися. І от через що виходить зо мною така сила всяких абсурдів.

А що це безсумнівно так, що руський націоналізм не всемогутній, що є сила, якої він навіть боїться, то це підтвержується ще ось яким очевидним фактом.

На віщо Політбюро ЦК КПБУ взагалі відповіло на моого листа? На віщо завдало бідному Любченкові такої невдячної, нечистої роботи, — вигадувати, обманювати, тулити до купи те, що ніяк не тулиться? На віщо? Не з ввічливості ж до мене, не з базікуватости, не для того ж, щоб похвалитися, що от, мовляв, Винниченко написав нам такого листа? Воно ж могло пречудесно замовчати й цього листа, як замовчувало цілий ряд інших моїх листів. Алеж ні, відповіло. Очевидячки, **мусіло** відповісти. Очевидно, треба було комусь пояснити, перед кимсь виправдатися, комусь довести мою злочинність і свою чеснотність. Мабуть, цей "хтось" прочув про моого листа до

Політбюра, почав гомоніти, допитуватися правди, дивуватися. Одже, хоч-не-хоч, а відповідати треба було. А цей “хтось” і є отої українець - комуніст, щиро - партійний, масовий і національно - свідомий. І, дійсно, сказати йому, що мене не допускається на Україну до участі в роботі на будівництві соціалізму тільки через те, що я — українець, ніяк не можна. Його можна заспокоїти тільки тим поясненням, що я — контрреволюціонер і реставратор капіталізму. І через те бідолаха Любченко так і пнувся з усієї сили, щоб саме це довести.

Але для цієї сили, головним чином, і я оголошу в таких деталях цього листа. Бо з нього виразно видно, з якою силою, настійністю, хитростю діє руський націоналізм. Коли український націоналізм пролізає в партію, прикривається комуністичною фразеологією і робить під цим прикриттям свою підривну антисоціалістичну роботу, то з мого прикладу видно, що руський націоналізм робить це саме тільки що з більшою силою й більшою небезпекою для справи революції та соціалізму. Бо він має силу говорити устами самої влади і примусити часом її на такі, наприклад, кричущі вчинки, як ото змоно.

Радвлада викриває український контрреволюційний націоналізм, арештовує винних, ставить їх на суд. Коли ця вина є дійсна, підтвержена безсумнінними, перевіреними доказами, то, розуміється, влада має цілковиту рацію. Але мимоволі виникає питання: чому ж не було ні разу ні одного арешту і ніякого суду руських великороджавних націоналістів, явних контрреволюціонерів і реакціонерів, які агітують за скасування національних республік, за єдину-неделімую, за русифікацію майже цілком одверто? Цю агітацію, цю реакційну роботу поблажливо називається “лівацьким ухилом”, тим даючи зрозуміти, що тут є тільки надужиття лівим (!) напрямом. І через те мимоволі виникають усі ті питання, які я ставив у листі до Політбюра: а чи дійсно ж оті **українські комуністи**, як наприклад, покійний Скрипник, до такої міри винні, як то їх виставляється, чи, дійсно, во-

ни контрреволюціонери, чи, дійсно, вина їх підтверджується безсумнівними доказами? П. Любченко в своїй промові каже, що я, “побрратим Петлюри й Коновалця”, захищаю викритих контрреволюціонерів. Ні, я не захищаю, бо я не можу ні захищати, ні обвинувачувати, не маючи безсумнівних, перекональних для мене даних. Але я запитую, а запитувати, сумніватися я маю абсолютне право і безсумнівні дані на підставі прикладу зо мною самим. І це саме право, (та не тільки право, але й обов'язок) я маю не ховати, не примовчувати це зло, а звернутися до комуністів, а надто до українців-комуністів з застереженням: будьте обережні, будьте пильні! Уважно розслідуйте ті обвинувачення, які висуваються проти українців, а надто **комуністів**, добре перевірте ті факти, що проти них виставляються. Хто знає, чи не є й там багато тої самої дії руського націоналізму, що й зо мною?

Майте на увазі, що ці всі настути на українських комуністів і взагалі на національні досягнення можуть бути потайною провокацією руського націоналізму, який хоче викликати війну з радянським Союзом для повалення радвлади і відновлення єдіної-неделімої. Під цей час напруженіх відносин з німецьким расизмом, гарячкового готовання української контрреволюції до інтервенції ці насоки руського націоналізму є кричуше злочинство, вони тільки на руку всім прихильникам інтервенції, бо вони розпалюють національні пристрасті, викликають тривогу і страх “недержавних” націй, готують орієнтацію на інтервенцію, роблять український тил непевним і небезпечним. Потурання руському агресивному націоналізмові під такий момент є просто самогубство радвлади. І тому, ще раз кажу: не ховати, не замовчувати треба таке піддавання радвлади руському націоналізмові, а кричати про нього, застерігати, викривати всі заходи й підступства руського великороджавного націоналізму, цього виразного ворога революції й соціалізму.

А тепер, коли стан національного питання на Україні трошки вияснено, поставмо питання руба: **за яку Україну?**

Дехто після вищесказаного, можливо, поспішить одновісти: ну, розуміється, за Україну не-радянську, за Україну самостійну, незалежну від руського великорадянницького та всякого іншого націоналізму. Але я цієї відповіди ніяк не підтримаю. Я цілком виразно і недвомісно кажу:

за Україну радянську, соціалістичну, в тісному, найтіснішому союзі з іншими радянськими республіками.

Через що так? А от через що.

Я не буду казати про соціалізм, про соціальну справедливість, про краще майбутнє людства, — це все для деяких людей, “тверезих, реалістичних”, є сантиментальності. Це все, мовляв, має бути колись у якомусь далекому, невідомому і непевному майбутньому. Вони ж, мовляв, стоять за добро, соціальне і національне, українського народу тепер, сьогодні, зараз і в зовсім близько-му, завтрашньому майбутньому.

Добре. Розгляньмо питання тільки з цього “реалістичного” погляду. Візьмімо спочатку добро матер'яльне, (соціальне та економичне). Базуймо наші політичні позиції на простому, але чесному та об'єктивному розрахункові, ставмо питання просто: що вигідніше, що корисніше для українських трудящих мас. (які й складають отой народ): Україна радянська, яку обстоює комуністична влада, в союзі з іншими радянськими республіками, Україна, що будує новий соціальний лад, цю підвищую щастя свого і всього людства, чи та Україна, яку обстоює так званий “єдиний національний фронт” і взагалі весь антирадянський, антикомуністичний табор, себто Україна капіталістична, здобута за допомогою німецької чи якої іншої воєнної інтервенції? Яка з цих двох Україн зараз і в завтрашньому та ще дальшому майбутньому дасть українському народові більше добра?

Увесь антирадянський табор на захист своїх інтер-

венційних, капіталістичних, антисоціалістичних позицій особливо спирається на те трудне економичне становище, в якому перебувала останніми часами Україна. Так, становище було тяжке. Але через що ж треба скинути радянську, комуністичну владу і замінити її капіталістичною, буржуазною (так званою “демократичною”) владою? Через те, мовляв, що ця (капіталістична) влада скасує всі ті “безумні” заходи радянської влади щодо створення соціалізму, які, мовляв, породжують оті економічні труднощі, злидні та голод.

Ага, значить, все таки річ у соціалізмі, у дальшому майбутньому? Значить, сьогоднішнє добро і завтрашнє майбутнє терпить через оте дальнє майбутнє? І ради сьогоднішнього та завтрашнього добра антисоціалістичний табор хоче знищити всі заходи щодо дальншого добра, замінивши нові основи соціалізму старими основами капіталізму?

Добре, розглядаймо питання так. Одже, чи корисна така зміна для українських трудящих мас? Ми маємо тепер капіталізм і клясове суспільство по всьому світі, по всіх державах, крім радянських. Ми мали поділ людей на кляси впродовж тисячі років. І ми знаємо, що економічні труднощі, злидні, голод мас були у всі часи людської історії, у всякій країні, де було соціальне і клясове панування одних людей над другими. Ми знаємо з гіркого і тяжкого досвіду людства, що клясове суспільство необхідно, неминуче мусить породжувати ці злидні та голод, що це — закон його існування, найсутніша умова існування самого цілого клясового суспільства. Докази цього ми занадто вже бачимо і зараз по всьому світі, злидні та голод мас, постійний, хронічний, безнадійний, як, органічна хвороба, панують тепер по всій капіталістичній планеті, обхопленій так званою світовою кризою.

Одже, що ж хоче дати Україні антирадянський табор? Оцей самий капіталістичний лад, оце саме клясове суспільство з його законом панування одних кляс над другими, з оцією неминучою, хроничною, органічною

хворобою злиднів та голоду мас? Який же інтерес українським трудящим масам міняти той новий лад, що будується, на цей старий, відомий, явно шкідливий і тяжкий для них?

Правда, цей новий лад, що будується на Україні, дає теж і труднощі. Але рахуймо далі тверезо й об'єктивно. Що вигідніше: постійні, хроничні труднощі, що мусять бути і сьогодні, і завтра, і разураз як неминучий закон буття клясового суспільства, чи труднощі тимчасові, ненормальні, що є як явище переходове?

Розуміється, всяка об'єктивна, чесна людина повинна вибрати труднощі тимчасові, ненормальні, переходові. А коли так, то вона, будучи чесною і послідовною до кінця, мусить вибрати Україну радянську, соціалістичну. Бо, дійсно, закон соціалістичної природи є цілком протилежний законові капіталістичної природи. Як капіталізм може існувати тільки через те, що є кляси визискувані, бідні, поневолені і кляси визискувачі, багаті та панівні, так соціалізм може існувати тільки тоді, коли ніяких ні визискуваних, ні визискувальних кляс немає, коли все суспільство є безкласове і вільне. І цілком натурально, що ціль існування капіталістичної влади є підтримувати такий лад, де є кляси і клясово-соціальна нерівність, (а через це бідність, злидні, голод одних і багацтво та роскоші других), а ціль існування комуністичної влади є підтримувати і творити такий лад, де кляс і визиску, а значить, бідності, злиднів, голоду немає. І ясно, повторяю, що безстороння, чесна людина з цього простого, очевидного розрахунку повинна вибрати ту Україну, в якій є не капіталістична влада, а соціалістична (комуністична). Щождо економічних труднощів, які були й є на цій Україні, то така людина, не заплющаючи на них очей, коли вона має на меті і завтрашні інтереси трудящих мас, повинна сказати собі: соціалізм — це є величезна зміна всього соціального ладу, вона не може відбутися в кільки років і то без струсів, без порушення рівноваги в економичному бутті, без труднощів і навіть великих жертв. Але

ясно, що ціль цього ладу, вся суть його є в знищенні всяких труднощів і сьогоднішніх, і завтрашніх, і в по- дальшому майбутньому. І коли пильно придивитися, коли зрівняти сьогоднішнє та вчораши, то ясно, що по радянських країнах уже є великий поступ, уже є такі досягнення, які розгортають надзвичайну перспективу можливостів навіть у недалекому, завтрашньому майбутньому.

А крім того, що несе з собою війна, інтервенція, отої похід антикомуністичних сил на весь СРСР та на Україну сьогодні й завтра?

П'ятнадцять років крівавих зусиль, героїчної самооборони трудящих, п'ятнадцять років лютої праці, само- жертви, страждання, покладених на будування нового ладу, все це мало б бути знищено, а величезний край кинений у страшну завірюху війни, руїни, крівавих насильств, голоду, пошестів та дезорганізації на довгі роки всього господарського, культурного, побутового життя. І все це для чого? Для того, щоб якийсь, німецький (чи який інший) капіталізм міг запустити свої присоски в тіло України і смоктати з неї живі соки довгими-довгими роками; щоб на села могли шугнути поміщики всіх націй, (головне руської, звичайно), щоб фабрики, заводи, всі засоби продукції знову стали власністю капіталістів, (переважно руських, розуміється). А в Харкові чи в Київі щоб могла засісти купка людей, яка під захистом кулеметів окупанта-капіталізма могла оголосити "Самостійну Українську Народню Республіку".

О, ми вже знаємо з 1918 року таку жалюгідну, ганебну картину. Але в 1918 році вона була дитячою забавкою перед тим розмахом і маштабом визиску України, який був би тепер. Чи знають, чи в'являють собі деякі ширі, чесні члени отого "єдиного фронту", а надто з тих, які звуть себе соціалістами, на яке страхіття для України вони закликають? Чи вони поставили перед своїм сумлінням запитання: а чи, дійсно, добре ми робимо, збираючись іти з Гітлером війною на робітничеселянську Україну?

Знаю, в таких людей, завжди лукаво випинається ще один аргумент: вони, мовляв, готові хоч з чортом іти, аби духовно, національно визволити Україну. Добре, яка ж Україна для трудящих мас вигідніша, корисніша **з національного, духовного погляду**: радянська, соціалістична, чи буржуазна, капіталістична?

Тут так само є два розуміння питання: капіталістичне і соціалістичне. Для капіталізму національне питання полягає в тому, щоб мати під своїм впливом яко мoga більшу кількість людности, щоб сфера його визиску була яко мoga ширша. Через те капіталізм усе прагне придбання нових земель, теріторій, кольоній, ринків, через те він страшенно роздмухує національне почуття своїх народів, захищаючи свої "священні права" на ті землі та кольонії. І через те ясно, що для капіталізму суть національного питання так само не є в духовному добробуті мас, як не є для нього суть соціального питання в іхньому добробуті матер'яльному. Як там, так і тут, все питання для нього є в пануванні. Неприклад, націоналізм фашистський чи расистський, цей бойовий авангард буржуазії, на чолі всього ставить цілком одверто першість, переможність, панування своєї нації чи раси.

І цілком інша суть соціалістичного національного питання. Тут так само виявляється ота різниця всієї природи цих двох суспільних систем, тут так само соціалізм стоїть у цілковитій протилежності до капіталізму. Національне питання для соціалізму є не в пануванні нації, навіть не в державності, а в **духовному добробуті та розвитку трудящих мас**. Національність соціалізму не є самоціль, а тільки сукупність тих засобів, які служать для духовного розвитку членів певного етнографічного колективу, (себто: наука, література, мистецтво всіх родів, школа всіх ступенів, мова всіх установ, урядових, адміністративних, господарських і т. і.). І що повніше, що послідовніше проводиться "націоналізація" всіх способів сполучення національного колективу, то швидче,

легче, нормальніше буде відбуватися розвиток кожного індивіда і всього національного колективу.

Одже, коли розглядати питання з цього штандпункту, себто з погляду духовного, культурного добробуту трудящих мас, то за яку Україну треба висловитись? Відповідь та сама: за Україну радянську, соціалістичну.

Чому так?

А тому, що й тут, як я сказав, природа соціалістичної влади примушує її дбати про найбільший, найширший духовний добробут мас. Для капіталізму, повторюю, треба тільки яко мoga ширшого національного панування. Маси можуть бути темними, неосвіченими, забитими, йому те байдуже, а часто навіть і потрібне, бо вони в такому стані ставляють менче опору його визискові. А соціалізм **мусить** дбати, щоб маси були яко мoga освіченішими, щоб знання й свідомість яко мoga ширше та глибше проймали маси. Бо соціалізм у боротьбі зо своїм історичним ворогом капіталізмом спирається якраз на цю свідомість, на зацікавленість мас у новому ладі, на солідарність їх, на ентузіазм у праці й боротьбі. І тому зрозуміло, через що радвлада так дбає, щоб на приклад, яко мoga швидче й остаточніше ліквідувати безграмотність у Союзі, щоб якнайкраще поставити технічну освіту, щоб як найглибше закорінити культурність в найглуших кутках. І так само зрозуміло, через що радвлада повинна давати цю освіту в національній формі. Бо ця форма є найраціональніша, найприродніша, найдосконаліша.

Український антирадянський, антикомуністичний табор провадить переговори з руським антирадянським табором. Вони хочуть договоритися між собою на випадок падіння радвлади. З руської білогвардійської преси відомо, що українські "патріоти" не від того, щоб згодитись на федерацію. ("Зaproхують вони самостійність, щоб виторгувати федерацію", кажуть самі руські білогвардійці). Одже вони готові на такий самий міждержавний стан, який є тепер, тільки з тою різницею, що їхній союз держав буде **капіталістич-**

ний. Ми бачили, що має принести такий лад із погляду соціально-економичного. Те саме повинно бути й з погляду духовного, національного, культурного. Природа капіталізму примусить його скасувати багато з тих національно-культурних здобутків, що є тепер. Руська капіталістична центральна влада буде прагнути не як найбільшої та найширшої освіти мас у найраціональнішій (національній) формі, а скасування цієї форми, бо руський націоналізм мусить прагнути своєї першості, вищості, панування. Гасло диктатури руської культури (русифікації) знову буде висунено явно чи потай, знову почнеться наступ руського націоналізму, але вже не стриманий комунізмом, а підпертий капіталізмом.

Головна, ґрунтовна база всякої національності є школа. Це відома всім істина. Буржузний націоналізм знає це найкраще і через те скрізь по кольоніях і де тільки може він старається запровадити по школах навчання своєю мовою. Така школа забезпечує йому найкраще вплив і панування в цій країні. Чому руський царизм так боявся національної школи й так люто провадив русифікацію освіти по всіх поневолених ним націях? Бо русифікована школа всіх робила "руськими" і тим полекшувала визиск і панування. Безперечно того самого буде прагнути й руський капіталізм, тільки, звичайно, в модерніших, хітріших, "цивілізованих" формах. Він повинен, він мусить так робити, бо, ще й ще раз скажу, вічне, постійне, ненасичене прагнення яко мoga більшого прибутку, себто найбільшого визиску є закон буття всякого капіталізму.

Але соціалізмові, (теж іще раз скажу), навпаки, потрібна не русифікація, не диктатура руської культури, не руська школа, а освіта всіх націй найлегчими для них (себто: національними) способами. Руський націоналізм при комунізмі, як пес на ланцюгу, може гарчати, рватися, робити всякі замахи та спроби розірвати на шматки національний розвиток мас союзних республік, він може часом укусuti і навіть боляче за литку, але на нього є завжди впин. Так само, наприклад, як радвлада не

хоче видати їому мене на знищення, бо це є проти неї самої, то так само є проти неї самої знищення національної форми духовного розвитку мас. І цей власний інтерес влади є найкраща запорука вірності і певності національної форми розвитку. Через те, колиб сталося якимсь неймовірним, протиприродним дивом таке, що радвлада взяла курс на касування національних радянських республік і, головне, їхньої національної школи, на русифікацію, то це був би явний, безсумнівний знак того, що ця влада перестала бути комуністичною, революційною, що вона перестала бути собою, переродившись у свою протилежність, контрреволюційну і реакційну владу. Одже звідси ясно, що поки є влада, яка керується дійсними комуністами, запеклими ворогами капіталізму й реакції, справжніми революціонерами й будівничими нового життя, доти за основи, за базу національної форми духовного розвитку мас можна бути спокійним і певним. І не тільки бути спокійним та певним, але й готовим захищати цей лад, який цю форму забезпечує, всіма силами.

Мені можуть зробити таке заперечення: так чого ж неодмінно в'являти собі Україну в союзі чи в федерації з Россією, чого не взяти цілком самостійну, незалежну від віякого націоналізму своїх союзників? А самостійна Україна найкраще, мовляв, забезпечить національну форму духовного розвитку українського народу.

На це відповідь може бути така. Розуміється, коли вибрати, що краще: самостійна **капіталістична** Україна, чи в федерації з капіталістичною Росією, то ніякого такого торгу, що є в українських буржуазних патріотів, не повинно бути, — самостійна Україна є краще ніж який будь союз з капіталістичною Росією. Але інша відповідь може й повинна бути, коли питання ставиться так: чи самостійна капіталістична Україна, чи Україна **соціалістична** і в союзі з іншими соціалістичними державами?

Та до того прихильникам інтервенції треба мати на увазі ще й те, що зовсім невідомо, що саме може вийти в результаті інтервенції й війни німець-

кого расизму (чи якого іншого фашизму) с Союзом радянських республік. Українські контрреволюціонери рахують, що Гітлер (чи інший їхній союзник) створить самостійну Україну, про це, мовляв, і переговори провадяться, і договори складаються. Переговори й договори річ мінлива. Вони мають вагу тільки тоді, коли є реальна сила їх захищати й підтримувати. Расизм тепер договорюється про одне, а коли висунеться його користь, то він буде діяти в залежності від цієї користі, а не договорів. І не знати, що в кінці війни буде корисніше для союзника: самостійність України чи єдіна нєділімая Росія. Ми в кожному разі знаємо, що німецький расизм провадить переговори не тільки з українськими білогвардійцями, але й руськими. Яка ж сила є (чи буде) в українських білогвардійців підтримувати свій договір з німецьким расизмом, коли виявиться для расизма більша користь від створення єдиної-неділімої чи федерації, аніж від самостійності України? Приклад такого ми вже маємо в нашій історії революції: хіба генерали німецької окупаційної армії в 1918 році не договорилися з руськими генералами щодо відновлення єдиної-неділімої Росії й хіба вони не зламали всі договори з українцями, ю хіба їхня креатура гетьман Скоропадський не склав уже згоди з тими руськими генералами про відновлення єдиної-неділімої? І хто зна, коли б друга українська революція, піднята Національним Союзом, не прогнала і гетьмана, і руських генералів, і німців, то чи існувала б узагалі і сама оця українська контрреволюція, і радвлада, і питання про самостійність України, чи не було б усе залите на довгі роки страшним припливом руської монархичної реакції? І хто зна, чи не сталось би й тепер чогось подібного, коли б пляни українського фашизму і реакції почали реалізуватися?

Але припустімо навіть, що всі ці пляни реалізувалися так, як вони задумуються. Припустімо, що здійснилась би ота "самостійність" Української держави (розуміється, капіталістичної). Чи була б вона корисніша для духовного розвитку українських трудящих мас? Так,

тоді не було б більше замахів і гарчання руського націоналізму, не було б постійної загрози, що цей ворог от-от якось зірветься з ланцюга і загризе національну форму духовного розвитку мас. Це — правда. Але зрівняймо об'єктивно, що корисніше для українських мас: чи радянська Україна навіть з руським націоналізмом на ланцюгу, чи буржуазна капіталістична Україна, самостійна й без якого будь чужинного націоналізму на ланцюгу.

Я, на підставі логічного міркування й точних фактів, свідомо, переконано, кажу: **для духовного добробуту українських трудящих мас корисніша радянська соціалістична Україна навіть тимчасово з руським націоналізмом на ланцюгу.** Духовний добробут мас є не тільки в тій **формі**, в якій він споживається масами, себто головним чином у мові. Мова є необхідна й головна умова нормального духовного розвитку. Але вона не є все. Є ще **зміст** того, що споживається національною масою. Коли зміст малий, недостатній, убогий, то й весь духовний добробут є убогий, хоч він і є на рідній мові.

Але коли з цього погляду розглядати питання, то якаж перевага самостійної капіталістичної України перед Україною радянською і соціалістичною? Треба виразно сказати: не тільки ніякої переваги, але є й невигідність для мас у капіталістичній Україні. Капіталізм, як я казав вище, який би він ні був, чужий чи свій “рідний”, прагне першості, вищості, захоплювання іонаціональних мас. Через те руський націоналізм навіть тепер під радянською владою усіма способами намагається русифікувати українські маси, запроваджувати навчання на руській мові в українських школах і таке інше, все це в розрахунку на майбутнє **капіталістичне** панування на Україні. А український націоналізм, хоч і який ще жовторотий, теж, як тільки може, так зараз же намагається поширювати свої “сфери впливу”, перемальовувати вивіски, силомиць українізувати національні меншиності і т. і. Колибі він добився влади на Вкраїні, то ясно, що його при-

рода почала б діяти в нього зо всім розмахом. А ця природа примушувала б його дбати тільки про те, щоб запезпечувати собі панування всякими засобами, (а для цього роздмухування національного почуття є дуже добрий засоб) та нищити опорність своїому пануванню теж усікими способами. А для цього тримання визискуваних, опанованих кляс у темноті, в несвідомості свого соціального буття є один із випробованих по всьому капіталістичному світі засобів. Одже хоч-нехоч українські маси були б неодмінно обмежені в своїй освіті, культурності, гідності, себто їхній духовний добробут неминучо був би зубожений. Можна головою ручитися, що українська "самостійна" буржуазна влада так не дбала б за освіту, розвиток, культурність трудящих мас, як то робить тепер радвлада. Я вже не кажу про те, що з'убожене матеръяльне становище цих мас, повернення панів вже саме собою потягло б і з'убоження духовне. Самі панівні українські кляси мусіли б тримати в обмеженності духовний розвиток мас, щоб мати їх у більшій слухняності та покорі, щоб тим берегти, мовляв, "свою державу".

Так, руський націоналізм тепер є зло й небезпека. Так, руський націоналізм де може кусається і нищить українські культурні та національні цінності. Як яскравий доказ цього я вище навів приклад зо мною, з забороненою видання моїх книг на Україні, з витисненням мене взагалі з української літератури.

Але треба бути об'єктивним. Поперше: руський націоналізм є для СРСР явище тимчасове, ненормальне, як хвороба. Коли радянський організм цілком зміниться, переборе всі труднощі, стане сильним, ця хвороба, як і інші, зникне. А подруге: хіба цей самий приклад зо мною не виявляється і в українського націоналізма? Хіба не заборонялись і не забороняються тепер деякі мої книги українським буржуазним суспільством до поширювання і до видання там, де воно має силу це робити, (наприклад, у Галичині?) Хіба на виставці українського малярства у Львові цього року адміністрація виставки не була

примушена тримати охорону біля моїх малюнків, бо “актив” української буржуазії хотів зірвати й понищити їх і то тільки через те, що автор їх — комуніст?

І хіба з цього прикладу не ясно, що український націоналізм, так само як і руський, ради своїх **клясових** інтересів завсідги готов нищити і нищить де може українські національні культурні цінності, які клясово для нього шкідливі?

Одже з усього вищесказаного, я сподіваюсь, для об'єктивної, а тим паче трудящеї людини повинно бути ясно, що вагання в виборі, за яку Україну їй стояти, не може бути.

Я знаю, що цією статтею я викличу до себе ще гостріші вияви ворожості збоку обох націоналістичних таборів, руського і українського. Український фашизм та взагалі ввесь антирадянський, антикомуністичний табор буде знову та ще з дужкою злістю лаяти мене зрадником, сміттям, запроданцем Москві, реставратором єдиної-неделімої й т. і. Руський націоналізм так само лаятиме мене зрадником, контрреволюціонером, запроданцем буржуазії, агентом буржуазних держав, реставратором капіталізму й т. і. Я знаю, вони робитимуть ще ретельніші заходи, щоб зробити мене політично - “мертвим”, себто ізольованим од політичних організацій. І дійсно, моя ізольованість напевне буде ще більша, (якщо бути організаційно цілком самотнім ще не є досконала форма ізольованності).

Але це мене ані трішки не лякає. Бо ця моя ізольованість, ця моя “мертвість” є тільки середе керівників цих організацій. В масах трудячих я не самотній, навіть у цих організаціях, бо і в них є багато щиріх, чесних, а головне трудячих людей. А цим людям я не чужий і вони до мене не ворожі, бо вони не можуть не відчувати ту правду, щирість та інтерес працюючих, якими я прагну керуватися в усіх своїх виступах. Та колиб мені загрожувала ще більша ізоляція, ще більша самостність, злидні, голод, справжня смерть, то й тодіб я, маючи на меті все той самий інтерес трудячих і будучи “чесним

з собою" себто до кінца послідовним, погодженим у своїх переконаннях і діях, не міг би, не мав би ні бажання, ні права сказати інше, ніж те, що я сказав. А через те я з чистим сумлінням, з глибокою вірою в правду своїх слів іще раз кажу до всіх трудящих України:

стійте всіма силами за Україну працюючих, за Україну "без хлопа і без пана", себто за Україну без кляс, без клясового, соціального, національного чи якого будь іншого визиску та панування одних людей над другими; за Україну, що в муках і болях, у союзі з іншими братніми країнами трудящих творить нове життя своє; за Україну радянську соціалістичну.

Не шкодуючи нічого, будуйте її з лютим завзяттям і захищайте її від ворогів чужинних і "своїх", національних і клясових, всіма засобами і способами, всією кровлю своєю, всім здоров'ям, всім життям своїм!

Паріж. Квітень. 1934.

ціна 1 фр. 50 с.